

مختصات بازارهای مالی

رسمی کشور در پرتو قانون

عملیات بانکی بدون ربا

حسین بازمحمدی

به‌خصوص تغییر ماهیت بانکداری پس از انقلاب اسلامی، در موارد متعدد دچار تناقض درونی و عدم کارایی شده‌اند. درخصوص این مسایل در جای دیگر به تفصیل سخن گفته شده است.^۲ در مورد ساختار قانونی و مقرراتی لازم برای کارکرد نظام مالی پایه - اوراق بهادار نیز ضمن آنکه در حال حاضر بازار رسمی سرمایه کشور (بورس اوراق بهادار تهران) از کاستی‌های قوانین و مقررات اولیه در رنج است، عمدتاً قانون تجارت (مصوب ۱۳۱۱) و اصلاحات بعدی آن، قانون تأسیس بورس اوراق بهادار (مصوب اردیبهشت ۱۳۴۵)، و قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت (مصوب مهرماه ۱۳۷۶)، ناظر بر شوون مختلف کارکرد این نظام می‌باشند.

روند تکامل تاریخی نظام‌های مالی در کشورهای پیشرفته حاکی از آن است که مجموعه قوانین بازار سرمایه این کشورها به تدریج و متناسب با مقتضیات زمان تکامل یافته‌اند. دو قانون اصلی و مهم که در نظام پایه - اوراق بهادار در مراحل اولیه تکامل بازار سرمایه هر کشور وضع می‌شود، عبارت است از:

الف - قانون اوراق بهادار (بازار اولیه): این قانون در مورد اولین انتشار اوراق بهادار (بازار اولیه) است و هدف آن ملزم کردن شرکت‌ها به افشای کامل اطلاعاتی است که بر ارزش اوراق بهادار آنها تأثیر می‌گذارد. اگر تمام اطلاعات مورد نیاز سرمایه‌گذاران افشا شود، امکان تصمیم‌گیری مناسب در مورد سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار

برنامه‌های توسعه صورت گرفته است. در این راستا، ساماندهی بازار مالی کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. تجربه سه دهه اخیر کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه حاکی از آن است که بازارهای مالی متشکل، کارآمد و پویا (به‌ویژه با نظام مالی پایه - اوراق بهادار) نقشی اساسی در تجهیز پس‌اندازها، افزایش نرخ پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، افزایش مشارکت بخش خصوصی، حذف رانت‌های ناشی از دیوانسالاری زاید و فساد اداری، افزایش شفافیت و بسط محیط رقابتی، جلب سرمایه‌های خارجی و سرانجام، انگیزش رشد اقتصادی داشته‌اند.

در کشور ما قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت بازارهای مالی، شامل بازار پول و بازار سرمایه و ساختارهای نهادی این بازارها (به‌ویژه در نظام مالی پایه - اوراق بهادار) از سامان لازم برخوردار نیست. در حال حاضر، عمدتاً قانون پولی و بانکی (مصوب تیرماه ۱۳۵۱)، لایحه قانونی اداره امور بانک‌ها (مصوب مهرماه ۱۳۵۸)، قانون عملیات بانکی بدون ربا (مصوب شهریورماه ۱۳۶۲)، مقررات تأسیس و نحوه فعالیت مؤسسات اعتباری غیربانکی (مصوب تیرماه ۱۳۷۱) و اصل ۴۴ قانون اساسی، ناظر بر فعالیت نظام بانکی، شامل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و شبکه بانک‌های تجاری و تخصصی است. این قوانین و مقررات، که بستر حقوقی کارکرد نظام مالی پایه - بانک کشور را مهیا می‌سازند، به دلیل گذشت زمان و

چکیده

نظام‌های مالی در دو گروه اصلی پایه - بانک و پایه - اوراق بهادار قابل طبقه‌بندی هستند. نظام مالی حاکم بر دادوستدهای مالی بازارهای پول و سرمایه کشور ما، به لحاظ نوع نهاد‌های موجود، قدمت و گستردگی حجم فعالیت‌های آنها، آشکارا نظامی با پایه بانکی است. با این حال، نظام بانکی کشور در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به دنبال قانون ملی شدن بانک‌ها و اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، دستخوش تحولات ژرفی بوده است که از آن جمله می‌توان به تضعیف پاره‌ای تعاریف بانکداری سنتی و تضعیف مرز تجاری و تخصصی اشاره کرد. این نوشتار، در پی آشکارسازی برخی مختصات ویژه نظام مالی پایه - بانک کشور^۱ با ارایه تصاویری از عملکرد حدود یک دهه گذشته نهادها و فعالان عمده بازارهای مالی رسمی کشور است. این مختصات دارای مضامین سیاستگذاری مهمی از جمله بحث تعیین مقام (های) تنظیمی و نظارتی در بازارهای مالی برای سیاست‌سازان اقتصادی می‌باشد.

مقدمه

در سومین برنامه پنجساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، متأثر از معضلات اقتصادی و اجتماعی کشور، توجه خاصی به زمینه‌سازی گسترش حضور و مشارکت آحاد جامعه در

فراهم می‌آید.

ب - قانون بورس اوراق بهادار (بازار ثانویه): هدف اصلی این قانون فراهم آوردن اطلاعات کافی درباره اوراق بهاداری است که در بازار ثانویه معامله می‌شوند تا ارزشیابی آنها سهیل و از دستکاری قیمت‌ها جلوگیری شود. یکی دیگر از اهداف این قانون، ممنوع کردن استفاده از اطلاعات داخلی شرکت در خرید و فروش اوراق بهادار است.

در چند سال اخیر، به خصوص به کاستی‌های قوانین و مقررات اساسی ناظر بر کارکرد نظام مالی پایه - اوراق بهادار کشور از سوی کارشناسان و صاحب نظران توجه خاص شده و در این راستا تلاش‌هایی برای تدوین لایحه پیشنهادی چنین قوانین و مقرراتی صورت گرفته است. از جمله این اقدام‌ها، سه مجموعه‌ای است که با عنوان «پیش‌نویس لایحه (طرح) قانونی بازار اوراق بهادار (بازار سرمایه) جمهوری اسلامی ایران» از سوی برگزارکنندگان همایش مدیریت مالی و با نظارت وزارت امور اقتصادی و دارایی در سال ۱۳۷۷، سازمان بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۷۷ و گروه تحقیق مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۸ تنظیم شده است. با این حال، به نظر می‌رسد که در این لوایح پیشنهادی علی‌رغم کار قابل ملاحظه‌ای که صورت گرفته است، در بحث تعیین بالاترین مرجع سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و نظارتی بازار سرمایه به برخی خصوصیات برجسته بازار مالی کشور، که ناشی از پیاده‌سازی نظام بانکداری اسلامی یا بانکداری بدون ربا می‌باشد، کم‌توجهی شده است. در این نوشتار با توجه به ارقام عملکرد حدود یک دهه گذشته شبکه بانکی، به عنوان اصلی‌ترین فعال بازارهای پول و سرمایه کشور، به تشریح برخی ویژگی‌های بازار مالی رسمی کشور می‌پردازیم.

مختصات بازارهای مالی رسمی کشور

به‌طور کلی، بازارهای مالی به دو گروه اصلی طبقه‌بندی می‌شوند: بازار پول و بازار سرمایه. بازار پول، بازاری است که در آن اسناد بدهی کوتاه مدت مبادله می‌شود و بازار سرمایه، بازاری است که در آن اوراق بهادار میان‌مدت و بلندمدت افراد، واحدهای تجاری و دولت عرضه و مبادله می‌شود.

نظام‌های مالی را نیز می‌توان در دو طبقه

اصولی نظام‌های مالی پایه - بانک و نظام‌های مالی پایه - اوراق بهادار^۱ قرار دارد. در نظام مالی پایه - بانک، که بیشتر در کشورهای در حال توسعه فاقد بازار مالی پیشرفته کاربرد دارد، سرمایه‌گذاری یا اعطای اعتبار به روش غیرمستقیم، بدون مبادله اوراق بهادار صورت می‌گیرد. در این روش، به‌خصوص پس‌اندازکنندگان کوچک نزد واسطه‌های مالی که عموماً بانک‌ها و سایر نهادهای مالی می‌باشند، اقدام به اندوختن سرمایه می‌کنند. در روش غیرمستقیم، اکثر ابزارها به صورت انواع مختلف سپرده‌های کوتاه و بلند مدت می‌باشند. نماد عینی نهادهای نظام مالی پایه - بانک در کشور ما بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، شبکه بانک‌های تجاری و تخصصی، مؤسسات اعتباری غیربانکی و صندوق‌های قرض‌الحسنه هستند.

در کشور ما قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت‌های بازارهای مالی، شامل بازار پول و بازار سرمایه و ساختارهای نهادی این بازارها از سامان لازم برخوردار نیستند.

نظام پایه - اوراق بهادار، اکثراً و به‌طور وسیع در کشورهایی وجود دارد که دارای بازار مالی ساماندهی شده قوی و منظم می‌باشند. در این نظام، سرمایه‌گذاری یا اعطای اعتبار به واحدهای تولیدی یا تجاری به شیوه مستقیم صورت می‌گیرد. در اینجا، اعتبار دهندگان یا پس‌اندازکنندگان وجوه خود را تبدیل به اوراق تجاری کوتاه مدت، اوراق مشارکت (در نظام‌های ربوی، اوراق قرضه)، سهام عام، سهام ممتاز و سایر ابزارهای مالی می‌کنند. این نوع مرادوات و معاملات مالی، دربرگیرنده استفاده از اوراق مالی در بازارهای باز مالی می‌باشند. در حال حاضر، بورس اوراق بهادار تهران، برخی شعب بانک‌ها در مراکز استان‌ها و تعدادی از شرکت‌های سرمایه‌گذاری تنها نهادهای عملیاتی موجود نظام مالی بر پایه اوراق بهادار در کشور هستند. وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و شورای بورس اوراق بهادار نیز وظیفه سیاست‌گذاری در این بازار را برعهده دارند. براساس تمامی شواهد موجود در بازارهای مالی رسمی کشور، نهادهای موجود و شاخص‌های حجم فعالیت بازیگران اصلی، نظام

مالی حاکم بر بازارهای مالی رسمی کشور ما نظامی با پایه بانکی است. به‌علاوه، تحریم ربا و معاملات ربوی در دین مبین اسلام به‌طور کلی، و حاکمیت قانون عملیات بانکی بدون ربا به‌طور خاص، نظام بانکی و بازارهای مالی رسمی کشور را از ویژگی‌های بارزی برخوردار ساخته، که درخور توجه سیاست‌سازان و سیاستگذاران درخصوص بازارهای مالی کشور است. این ویژگی‌های خاص یکی، تضعیف تعاریف سنتی بانکداری و دیگری، تضعیف یا محو مرزهای حوزه‌های فعالیت بانک‌های تجاری و تخصصی در چارچوب عملیات بانکداری اسلامی است. الف - تضعیف تعاریف سنتی بانکداری: در دین مبین اسلام، حرمت ربا و عملیات ربوی تصریح شده است. به دنبال تصویب و اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا از ابتدای سال ۱۳۶۲، زمینه فعالیت بانک‌ها می‌بایست دچار تحولات اساسی می‌شد. گرچه این تحول بعضاً به صورت ظاهری است و از سوی صاحب نظران و جامعه مورد انتقاد قرار می‌گیرد، اما عزم حرکت به سوی اجرای دقیق و کامل قانون عملیات بانکی بدون ربا، بیش از گذشته صنعت بانکداری کشور را دستخوش تغییرات بنیادی خواهد کرد.

با استقرار دقیق و کامل نظام بانکی بدون ربا، دیگر تعریف سنتی و مرسوم بانکداری، یعنی واسطه‌گری مسالی بین پس‌اندازکنندگان و سرمایه‌گذاران، به‌طور کامل در مورد بانک‌های کشور مصداق نخواهد داشت، بلکه آنگونه که پیشرفت‌های فن‌آوری مالی در برخی از کشورهای توسعه یافته ایجاب کرده است، بانک‌ها به‌عنوان مؤسسه‌های مالی علاوه بر ارائه خدمات در بازار پول و واسطه‌گری مالی، در بازار سرمایه و تأمین مالی طرح‌های سرمایه‌گذاری، به صورت مستقل یا در مشارکت با بخش‌های دیگر اقتصاد و ارائه خدمات مشاوره‌ای در این بازار نیز حضوری فعال خواهند داشت. پیشرفت فن‌آوری‌های مالی و تداخل روزافزون فعالیت در بازارهای پول و سرمایه، مسوولان مالی و اقتصادی کشورهایمانند ژاپن، سوئیس و سنگاپور را بر آن داشته است که دیدگاه سنتی دوگانگی بازارهای پول و سرمایه را کنار گذاشته، به منظور ایجاد انسجام و هماهنگی بیشتر، وظیفه نظارت و تنظیم بازارهای پول و سرمایه را تنها بر عهده یک مقام ناظر، که همانا مقام تنظیمی و نظارتی بازار مالی این کشورهاست، واگذار کنند.^۲ گرچه فاصله عمیقی بین سطح

مساقات (عقود مشارکتی) به طور متوسط نزدیک به ۲۷ درصد تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تجاری و نزدیک به ۲۵ درصد تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تخصصی را به خود اختصاص داده‌اند (براساس اطلاعات موجود، طی دوره مورد بررسی عقود مزارعه و مساقات هیچگونه عملکردی نداشته‌اند). بدین ترتیب، اهمیت عقود مشارکتی در عملیات بانکداری کشور و میزان نقض تعریف سنتی بانکداری (به عنوان واسطه‌گر صرف منابع مالی) بیشتر مشخص می‌شود. با این حال، سهم عقود مشارکتی از کل تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تجاری و تخصصی طی دوره مورد بررسی، روند نزولی داشته است. کاهش سریعتر سهم عقود مشارکتی از کل تسهیلات اعطایی بانک‌های تخصصی در سال‌های اخیر خود نیاز به بررسی‌های بیشتری دارد (جدول شماره یک و دو).

وجوه در اختیار بانک‌ها در قالب یازده عقد قرض الحسنه، مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مزارعه، مساقات، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، سلف، خرید دین و جماله صورت می‌گیرد. در این بین شش عقد مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مزارعه و مساقات به لحاظ حقوقی مبتنی بر رابطه شراکت و تمامی آثار مترتب بر آن هستند.^۶ براساس این عقود، بانک‌ها (تجاری و تخصصی) منابع خود را وارد چرخه فعالیت‌های بخش واقعی اقتصاد می‌کنند. در این شرایط، نرخ بازدهی منابع بانک‌ها به نرخ بازدهی طرح‌های موضوع هریک از عقود نامبرده فوق و توافق بین طرفین قرارداد مشارکت در مورد تقسیم سود بستگی دارد. طی سال‌های ۷۸-۱۳۷۱ در مجموع شش عقد مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مزارعه و

توسعه یافتگی بازار مالی رسمی کشور ما و سطوح توسعه یافتگی بازارهای مالی در این کشورهای پیشرفته وجود دارد، اما قانون عملیات بانکی بدون ربا، در شکل دقیق و درست خود، چنان انتظاری از نظام بانکی کشور دارد. در این شرایط، بانک‌ها نه تنها می‌توانند اقدام به خرید و فروش اوراق سهام و اوراق مشارکت طرح‌های سرمایه‌گذاری دولتی بنمایند - که هم‌اکنون نیز انجام می‌دهند - بلکه با معرفی ابزارهای اصیل و مشتقه جدید و سازگار با شرایط معاملات اسلامی، قادر خواهند بود به طور مستقل اقدام به پذیره‌نویسی و انتشار اوراق مشارکت طرح‌هایی بنمایند که توجیه فنی و اقتصادی آنها را قبلاً بدست آورده باشند، یا به معامله‌گری این ابزارهای مالی جدید بپردازند.^۵

به‌عنوان مثال، براساس ابزارهای فعلی معرفی شده در نظام بانکداری بدون ربا، مصارف

جدول شماره یک

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تجاری به بخش غیر دولتی به تفکیک عقود مشارکتی و سایر عقود

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در قالب عقود مشارکتی ^۱	۴۹۵۵/۰	۶۴۰۰/۴	۸۱۴۳/۱	۹۳۸۹/۸	۱۳۳۹۰/۶	۱۲۸۲۰/۸	۱۸۵۰۷/۴	۲۲۶۸۶/۰	۹۶۲۹۳/۱
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۳۰/۲	۲۹/۹	۲۹/۲	۲۸/۳	۳۱/۱	۲۵/۵	۲۷/۲	۲۴/۸	۲۷/۳
سایر تسهیلات اعطایی ^۲	۱۱۴۳۴/۶	۱۵۰۱۸/۱	۱۹۷۸۸/۲	۲۳۸۱۶/۴	۲۹۶۹۷/۸	۳۷۵۵۰/۳	۴۹۶۵۶/۷	۶۸۹۴۶/۰	۲۵۵۹۰۸/۱
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۶۹/۸	۷۰/۱	۷۰/۸	۷۱/۷	۶۸/۹	۷۴/۵	۷۲/۸	۷۵/۲	۷۲/۷
مجموع سالانه	۱۶۳۸۹/۶	۲۱۴۱۸/۵	۳۳۲۰۶/۲۲۷۹۳۱/۳	۴۳۰۸۸/۴	۵۰۳۷۱/۱	۶۸۱۶۴/۱	۹۱۶۳۲/۰	۱۱۶۳۲۲/۰	۳۵۲۲۰۱/۲

۱- شامل مانده تسهیلات عقود مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی و سرمایه‌گذاری مستقیم.

۲- شامل مانده تسهیلات عقود فروش اقساطی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جماله، سلف، خرید دین و سایر.

جدول شماره دو

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تخصصی به بخش غیر دولتی به تفکیک عقود مشارکتی و سایر عقود

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۱۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در قالب عقود مشارکتی ^۱	۲۱۲۹/۹	۲۵۷۱/۴	۳۰۱۰/۱	۳۹۷۹/۷	۵۷۰۶/۳	۵۱۵۹/۳	۵۰۰۹/۳	۶۱۹۲/۰	۳۳۷۵۸/۰
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۴۲/۵	۴۰/۶	۳۹/۳	۳۸/۱	۳۸/۲	۲۴/۹	۱۷/۶	۱۴/۷	۲۴/۹
سایر تسهیلات اعطایی ^۲	۲۸۸۷/۰	۳۷۶۸/۴	۴۶۵۷/۵	۶۴۶۶/۰	۹۲۱۸/۴	۱۵۵۹۳/۱	۲۳۴۳۵/۰	۳۶۰۱۸/۰	۱۰۱۹۸۹/۴
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۵۷/۵	۵۹/۴	۶۰/۷	۶۱/۹	۶۱/۸	۷۵/۱	۸۲/۴	۸۵/۳	۷۵/۱
مجموع سالانه	۵۰۱۶/۹	۶۳۳۹/۸	۷۶۶۷/۶	۱۰۴۴۵/۷	۱۴۹۲۴/۷	۲۰۶۹۸/۴	۲۸۴۴۴/۳	۴۲۲۱۰/۰	۱۳۵۷۲۷/۴

۱- شامل مانده تسهیلات عقود مضاربه، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی و سرمایه‌گذاری مستقیم.

۲- شامل مانده تسهیلات عقود فروش اقساطی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جماله، سلف، خرید دین و سایر.

مفاهیم بانکداری سنتی (بانک‌ها به عنوان رکن اصلی بازار پول) مخدوش می‌شود.

ب - تضعیف مرز تجاری و تخصصی: ویژگی دیگر نظام بانکداری بدون ربا آن است که با حرکت به سمت اجرای کامل و درست آن، هرچه بیشتر مرزهای بین حوزه فعالیت بانک‌های تجاری و تخصصی فرو می‌پاشد. به عبارت دیگر، در چارچوب قانون و دستورالعمل‌های اجرایی قانون عملیات بانکی بدون ربا، هر یک از بانک‌های تجاری و تخصصی موجود در ساختار فعلی شبکه بانکی امکان می‌یابند که براساس سودآوری زمینه‌های فعالیت و مبتنی بر عقود

چهار ملاحظه می‌شود که در طول سال‌های ۱۳۷۱-۷۸ به‌طور متوسط نزدیک به ۳۰ درصد تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری در بازار پول و قریب به ۷۰ درصد در بازار سرمایه صورت گرفته است. نسبت‌های مشابه در مورد بانک‌های تخصصی به ترتیب ۷ درصد و ۹۳ درصد بوده است (پیش‌فرض‌های مربوط به این دسته‌بندی در یادداشت‌های زیر جدول‌های شماره سه و چهار ارایه شده است). براساس این معیار، حضور نظام بانکی در بازار سرمایه کشور، که به پیروی از قانون عملیات بانکی بدون ربا و در چارچوب عقود تعریف شده صورت می‌گیرد، بسیار گسترده است و مجدداً یکی دیگر از

در تعریف بانکداری سنتی، بانک‌ها رکن اصلی بازار پول یا بازار تعهدات مالی کوتاه مدت شناخته می‌شوند. با تعریف بازار پول به عنوان بازار تعهدات کوتاه مدت کمتر از یک سال، و بازار سرمایه به عنوان بازار تعهدات میان و بلندمدت بیشتر از یک سال، چنانچه مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری و تخصصی را بر حسب طول مدت معمول در مورد هر یک از عقود به تسهیلات کوتاه مدت و تسهیلات میان و بلندمدت دسته‌بندی نماییم، به معیار دیگری برای قضاوت در مورد میزان حضور شبکه بانکی در بازارهای پول و سرمایه دست خواهیم یافت. براساس این تعاریف، در جداول شماره سه و

جدول شماره سه

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تجاری به بخش غیر دولتی به تفکیک بازارهای پول و سرمایه

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در بازار پول ^۱	۵۴۴۸/۷	۶۶۸۸/۶	۸۳۰۲/۲	۹۱۰۸/۱	۱۱۳۸۴/۷	۱۵۱۲۹/۶	۲۰۵۶۱/۶	۲۹۹۲۴/۷	۱۰۶۵۴۸/۲
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۳۳/۲	۳۱/۲	۲۹/۷	۲۷/۴	۲۶/۴	۳۰/۰	۲۰/۲	۳۲/۷	۳۰/۳
تسهیلات اعطایی در بازار سرمایه ^۲	۱۰۹۴۰/۹	۱۴۷۲۹/۹	۱۹۶۲۹/۱	۲۵۰۹۸/۱	۳۱۷۰۳/۷	۳۵۲۴۱/۶	۴۷۶۰۲/۵	۶۱۷۰۷/۳	۲۴۵۶۵۳/۱
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۶۶/۸	۶۸/۸	۷۰/۳	۷۲/۶	۷۳/۶	۷۰/۰	۶۹/۸	۶۷/۳	۶۹/۷
مجموع سالانه	۱۶۳۸۹/۶	۲۱۴۱۸/۵	۳۲۷۹۳/۳	۳۳۲۰۶/۲	۴۳۰۸۸/۴	۵۰۳۷۱/۱	۶۸۱۶۴/۱	۹۱۶۳۲/۰	۳۵۲۲۰۱/۲

۱- شامل ۳۰ درصد مانده پایان سال عقد فروش اقساطی و مانده تسهیلات عقود مضاربه، معاملات سلف و خرید دین.

۲- شامل ۷۰ درصد مانده پایان سال عقد فروش اقساطی و مانده تسهیلات عقود مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جماله، سرمایه‌گذاری مستقیم و سایر.

جدول شماره چهار

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تخصصی به بخش غیر دولتی به تفکیک بازارهای پول و سرمایه

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در بازار پول ^۱	۲۰۳/۰	۳۰۹/۵	۴۵۱/۵	۷۵۱/۵	۹۷۴/۲	۱۳۰۳/۵	۱۸۸۱/۷	۳۳۶۵/۰	۹۲۴۰/۱
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۴/۰	۲/۹	۵/۹	۷/۲	۶/۵	۶/۳	۶/۶	۸/۰	۶/۸
تسهیلات اعطایی در بازار سرمایه ^۲	۴۸۱۳/۹	۶۰۳۰/۳	۷۲۱۶/۱	۹۶۹۴/۲	۱۳۹۵۰/۳	۱۹۳۹۴/۹	۲۶۵۶۲/۶	۳۸۸۴۵/۰	۱۲۶۵۰۷/۳
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۹۶/۰	۹۵/۱	۹۴/۱	۹۲/۸	۹۳/۵	۹۳/۷	۹۳/۴	۹۲/۰	۹۳/۲
مجموع سالانه	۵۰۱۶/۹	۶۳۳۹/۸	۷۶۶۷/۶	۱۰۴۴۵/۷	۱۴۹۲۴/۷	۲۰۶۹۸/۴	۲۸۴۴۴/۳	۴۲۲۱۰/۰	۱۳۵۷۴۷/۴

۱- شامل مانده تسهیلات عقود مضاربه، معاملات سلف و خرید دین.

۲- شامل مانده تسهیلات عقود فروش اقساطی، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جماله، سرمایه‌گذاری مستقیم و سایر.

تجاری و تخصصی است. به عبارت دیگر، در پرتو اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، براساس عقود با ماهیت مشارکتی و طول مدت تسهیلات اعطایی، در طول قریب به یک دهه گذشته، عملکرد بانک‌ها نشان می‌دهد که نقش آنها در بازار سرمایه بسیار فراتر از وظایف تعریف شده آنها در چارچوب عملیات بانکداری سنتی بوده است.^۷ در حقیقت، به دلیل این ویژگی‌های بانکداری غیر ربوی (اسلامی) است که برخی از پژوهشگران عنوان «نهاد مالی اسلامی» را برای بانک‌های کشور مناسبتر می‌دانند.^۸ در اصول، نظام و نهادهای مالی اسلامی، آمیخته‌ای از خصوصیات مطلوب نظام پایه - بانک و پایه - اوراق بهادار را دارا می‌باشند. به عنوان مثال، خصوصیات مشارکت در سهم

قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، سرمایه‌گذاری مستقیم، خرید دین و سایر). نسبت‌های فوق در مورد بانک‌های تخصصی به ترتیب در حدود ۳ درصد و ۹۷ درصد بوده است (پیش فرض‌های این دسته‌بندی در یادداشت‌های زیر جدول‌های شماره پنج و شش ارائه شده است).

بدین ترتیب، نظام مالی با پایه بانکی کشور، به دلیل نص صریح تحریم ربا در اسلام، از مشخصات بارزی برخوردار شده است. این مشخصات بارز، یکی، تضعیف تعریف سنتی از بانکداری به عنوان واسطه‌گری مالی و تعریف بانک‌ها به عنوان نهادهای مالی است که فعالیت اصلی و غالب آنها در بازار پول می‌باشد و دوم، شکسته شدن مرز بین حوزه فعالیت بانک‌های

تعریف شده، اقدام به تأمین مالی طرح‌های تجاری یا غیرتجاری بنمایند. بر این اساس، چنانچه مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی را بر حسب تعریفی که از عقود یازده‌گانه متداول فعلی صورت گرفته است، به عقود تجاری و عقود غیرتجاری دسته‌بندی کنیم، به این نتیجه جالب توجه می‌رسیم که براساس ارقام مانده عملکرد سال‌های ۱۳۷۱-۷۸ به‌طور متوسط تنها نزدیک به ۸ درصد کل تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری به بخش بازرگانی (در قالب عقد مضاربه) و در حدود ۹۲ درصد کل تسهیلات به بخش‌های صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات (رستوران و هتلداری) ارائه شده است (در قالب عقود فروش اقساطی، مشارکت مدنی، جعاله، سلف، مشارکت حقوقی،

جدول شماره پنج

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تجاری به بخش غیر دولتی به تفکیک عقود تجاری و سایر عقود

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در قالب عقود تجاری ^۱	۱۶۸۱/۵	۱۹۲۶/۹	۲۳۲۰/۳	۲۴۳۸/۶	۳۳۱۹/۱	۳۸۹۴/۰	۵۳۳۵/۲	۷۹۶۲/۰	۲۸۸۷۷/۶
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۱۰/۳	۹/۰	۸/۳	۷/۳	۷/۷	۷/۷	۷/۸	۸/۷	۸/۲
تسهیلات اعطایی در قالب عقود تجاری ^۲	۱۴۷۰۸/۱	۱۹۴۹۱/۶	۲۵۶۱۱/۰	۳۰۷۶۷/۶	۳۹۷۶۹/۳	۴۶۴۷۷/۱	۶۲۸۲۸/۹	۸۳۶۷۰/۰	۳۲۳۳۲۳/۶
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۸۹/۷	۹۱/۰	۹۱/۷	۹۲/۷	۹۲/۳	۹۲/۳	۹۲/۲	۹۱/۳	۹۱/۸
مجموع سالانه	۱۶۳۸۹/۶	۲۱۴۱۸/۵	۲۷۹۳۱/۳	۳۳۲۰۶/۲	۴۳۰۸۸/۴	۵۰۳۷۱/۱	۶۸۱۶۴/۱	۹۱۶۳۲/۰	۳۵۲۲۰۱/۲

۱- شامل مانده تسهیلات عقد مضاربه.

۲- شامل مانده تسهیلات عقود مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، فروش اقساطی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین و سایر.

جدول شماره شش

مانده تسهیلات اعطایی جدید بانک‌های تخصصی به بخش غیر دولتی به تفکیک عقود تجاری و سایر عقود

(میلیارد ریال - درصد)

شرح	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	مجموع دوره
تسهیلات اعطایی در قالب عقود تجاری ^۱	۱۲۹/۱	۱۶۶/۲	۲۷۶/۳	۵۰۸/۶	۵۹۳/۵	۶۵۴/۳	۷۹۱/۴	۱۵۶۵/۰	۴۶۸۴/۴
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۲/۶	۲/۶	۳/۶	۴/۹	۴/۰	۳/۲	۲/۸	۳/۷	۳/۵
تسهیلات اعطایی در قالب عقود غیرتجاری ^۲	۴۸۸۷/۸	۶۱۷۳/۶	۷۳۹۱/۳	۹۹۳۷/۱	۱۴۳۳۱/۲	۲۰۰۴۴/۱	۲۷۶۵۲/۹	۴۰۶۴۵/۰	۱۳۱۰۶۳/۰
سهم از مجموع تسهیلات اعطایی	۹۷/۴	۹۷/۴	۹۶/۴	۹۵/۱	۹۶/۰	۹۶/۸	۹۷/۲	۹۶/۳	۹۶/۵
مجموع سالانه	۵۰۱۶/۹	۶۳۳۹/۸	۷۶۶۷/۶	۱۰۴۴۵/۷	۱۴۹۲۴/۷	۲۰۶۹۸/۴	۲۸۴۴۴/۳	۴۲۲۱۰/۰	۱۳۵۷۴۷/۴

۱- شامل مانده تسهیلات عقد مضاربه.

۲- شامل مانده تسهیلات عقود مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، فروش اقساطی، قرض الحسنه، اجاره به شرط تملیک، جعاله، سلف، خرید دین و سایر.

عامل سرمایه از سود یا زیان طرح سرمایه گذاری، ریسک پذیری در عمل و کارایی بالاتر نسبت به نظام های مالی رقیب از ویژگی های نظام مالی پایه - اوراق بهادار است، که از مشخصات ذاتی نظام مالی اسلامی نیز به حساب می آیند. در مقابل، خصوصیات احیای سنت شریف قرض الحسنه، تقارن در اطلاعات و سطح تماس بیشتر با جامعه در مقایسه با نظام های مالی رقیب از ویژگی های مطلوب نظام پایه - بانک است، که از ویژگی های نظام مالی اسلامی نیز می باشند.^۹

به لحاظ گستردگی حیطة فعالیت بانکها در نظام بانکداری غیر ریبوی، می توان این نظام را با نظام بانکداری جامع^{۱۰}، که دستاورد نوین صنعت بانکداری در نظام های مالی کشورهای پیشرفته است، مقایسه کرد.

معرفی کوتاه بانکداری جامع

بانکداری جامع که در کشور آلمان از قدمت

و گستردگی بیشتری در مقایسه با سایر کشورها برخوردار است، شیوه ای از بانکداری است که مبتنی بر آن بانکها می توانند طیف گسترده ای از انواع خدمات مالی را در چارچوب فعالیت های بانک یا بنگاه های وابسته به آن عرضه کنند. در بین کشورهای توسعه یافته، نظام بانکداری جامع آلمان نمونه برجسته ای از یک نظام سرمایه داری است که در پیرامون بانکها سازمان یافته است. در آلمان که بازار سهام از نظر تاریخی کوچک است، بانکها زمینه گسترده ای از کارکردها را به اجرا می گذارند. فهرست این خدمات از جمله شامل: جذب سپرده، وامدهی، صدور ضمانت نامه، معامله اوراق بهادار، کارگزاری جزیی، ارائه خدمات امین و جز اینها می باشد. شبکه بانکی آلمان، علاوه بر تمامی عملیاتی که بانک های تجاری و سرمایه گذاری آمریکایی انجام می دهند، سهام بنگاه های اقتصادی را نیز نگهداری نموده و در هیأت عامل آنها حضور می یابند. در این نظام، بانکها کارگزاران جزیی سهام هستند و چون سهام به صورت آورنده^{۱۱} است، در تصرف بانک مالک آن می باشد و بانک از حق رأی سهام در نشست مالکان بنگاه برخوردار است.^{۱۲}

عملکرد موفقیت آمیز بانکداری جامع، حتی برای نظام مالی پیشرفته کشور آمریکا جذابیت داشته است، به گونه ای که سیاستگذاران این کشور از ابتدای دهه ۱۹۹۰ به منظور گسترش حضور بانک های این کشور در عرصه ارائه

خدمات متنوع مالی، دست به مجموعه اقداماتی زده اند. زمینه های جدیدی که طی این دوره برای بانک های آمریکایی گشوده شده است، عبارتند از: صدور ضمانت نامه، ارائه خدمات کارگزاری، ارائه خدمات بیمه، سرمایه گذاری مشترک، ضمانت اوراق بهادار بنگاه ها توسط بنگاه های نگهداری کننده سهام وابسته به بانکها، حذف محدودیت مالکیت سهام بنگاه های غیر مالی توسط بانکها، گسترش توان بانکها در زمینه خدمات بیمه، ایجاد و مدیریت صندوق های مشترک و کارگزاری دارایی های حقیقی (مستغلات)^{۱۳}.

یکی از مسایل اصلی در بحث های راجع به بانکداری جامع آن است که قدرت بیشتر بانکها، هزینه های تأمین مالی بنگاهها و افراد را

در طول سالهای ۷۸-۱۳۷۱ به طور متوسط نزدیک به ۳۰ درصد تسهیلات اعطایی بانک های تجاری در بازار پول و نزدیک به ۷۰ درصد آن در بازار سرمایه صورت گرفته است.

به لحاظ گستردگی حیطة فعالیت بانکها در نظام بانکداری غیر ریبوی، می توان این نظام را با نظام بانکداری جامع^{۱۰}، که دستاورد نوین صنعت بانکداری در نظام های مالی کشورهای پیشرفته است، مقایسه کرد.

به دلیل تقویت ارتباط بین بانکها و مشتریان کاهش خواهد داد. گرچه عمدتاً بر سودآوری بانکها و تنوع خدمات آنها تأکید می شود، اما می توان تصور کرد که فایده های اصلی بانکداری جامع در کاهش هزینه های مشتریان، شامل هزینه های پایین تر حل و فصل نگرانی های مالی و هزینه های پایین تر اداره بنگاه است. در بخش بزرگی از ادبیات راجع به مزیت بانکداری جامع، بر کاهش این هزینه ها، به خصوص در کشورهای آلمان و ژاپن، تأکید شده است.^{۱۴}

در کشور ایران، گرچه نظام مالی از کاستی هایی بنیانی در رنج است و تنوع و کیفیت خدمات شبکه بانکی به مراتب کمتر از خدمات بانکها در کشورهای پیشرفته می باشد، اما

آنچنان که در بخش دوم گزارش نشان دادیم، به دلیل ماهیت مبتنی بر مشارکت بانکداری اسلامی، شرح فعالیت بانکها، در پرتو اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، شباهت بسیاری به حوزه فعالیت بانکداری جامع یافته است. از مصادیق شباهت این نظام بانکی، می توان به طیف گسترده خدمات مجاز قابل ارائه توسط بانکها در بازارهای پول و سرمایه اشاره کرد.

جمع بندی و توصیه های سیاستی

نظام مالی حاکم بر بازارهای مالی رسمی کشور را می توان براساس نوع نهادها و بازیگران اصلی، میزان تکامل و سهم آنها از متغیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، نسبت حجم معاملات به متغیر تولید ناخالص داخلی و گستردگی حضور در بازارهای پول و سرمایه، نظامی پایه - بانک و بازارهای مالی کشور را بانک محور دانست (جدول یک تا شش). نظام مالی پایه - بانک، که در آن سرمایه گذاری به طریق غیر مستقیم صورت می گیرد، عموماً نظام مالی رایج در کشورهای در حال توسعه ای است که از بازارهای مالی گسترش یافته و کارآمد محروم اند. با این حال، کشورهای توسعه یافته ای مانند آلمان و ژاپن نیز دارای این گونه نظام مالی هستند. در این کشورها، شیوه بانکداری جامع رواج دارد، که مبتنی بر آن بانکها طیف گسترده ای از انواع خدمات مالی را به مشتریان ارائه می نمایند.

اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا - گرچه به صورتی بسیار ناقص و انتقاد آمیز - براساس عملکرد حدود یک دهه گذشته شبکه بانکی، خصوصیات را به زمینه و نوع فعالیت بانک های کشور بخشیده است که تداعی کننده نظام بانکداری جامع می باشد. حضور پرنرنگ بانکها در بازار سرمایه و تأمین مالی طرح های سرمایه گذاری، که براساس عقود مشارکتی و دیگر عقود معرفی شده در بانکداری غیر ریبوی صورت می گیرد، عنوان نهاد مالی اسلامی را شایسته آنها می سازد. این خصوصیات با استقرار هرچه کاملتر نظام بانکداری بدون ربا برجسته تر خواهد شد.

یکی از پیامدهای حرکت به سمت اجرای درست و کامل نظام بانکداری غیر ریبوی برای سیاست سازان و سیاستگذاران تقنینی و مقرراتی مرتبط با بازار مالی کشور، به بحث تعیین مقام (های) تنظیمی و نظارتی این بازار مربوط می شود. همانگونه که در زیر نویس های قبل یادآور شدیم، در ساختارهای با کنترل متمرکز، که

ابزارهایی که بالقوه می‌توانند در بازارهای سرمایه کشور مورد استفاده قرار گیرند، عبارتند از: نمونه‌هایی از اوراق بهادار با درآمد ثابت (Fixed Income Securities).

الف - اوراق درآمد (Income Bonds): بازده آن تنها اگر پروژه خاص به سود برسد، قابل پرداخت خواهد بود.

ب - اوراق تضمینی (Guaranteed Bonds): ارزش اسمی آن غالباً توسط یک شرکت مادر تضمین می‌شود.

ج - اوراق مشارکت (Participation Bonds): علاوه بر درآمد ثابت اگر پروژه‌ای سود بیشتر از انتظار به همراه داشت، سرمایه‌گذاران در آن نیز شریک خواهند بود.

د - اوراق با حق رأی (Voting Bonds): مانند سهام، مالکان آن در امور شرکت حق رأی دارند.

ه - اوراق ره‌نی با وثیقه (Secured Mortgage Bonds): قسمت اسمی اوراق با پشتوانه وثیقه‌های غالباً ملکی ضمانت می‌شود.

و - اوراق با سود متغیر هفتگی و بدون بهره ثابت (Variable Rate Demand Obligation): که نرخ آن بستگی به بازارهای باز مالی دارد.

ز - اوراق قابل تبدیل (Convertible Bonds): در صورت تمایل سرمایه‌گذار در ابعاد مختلف می‌توانند به سهام تبدیل شوند.

ح - اوراق با صرف پایین (Low-Premium): سرمایه‌گذار را متمایل به تبدیل اوراق به سهام می‌کند.

ط - اوراق بدون درآمد ادواری (Zero-Coupon): تنها تفاوت قیمت اسمی با قیمت تنزیل شده آن بازده سرمایه‌گذاری را تأمین می‌کند. برای توضیح بیشتر رجوع شود به: پوریان، حیدر/ بررسی بازار سرمایه در رابطه با توسعه صنعتی کشور/ بخش یکم: شناخت بازار سرمایه / زمستان ۱۳۷۵ / صفحات ۵۶-۵۷.

ث - هدایتی، سید علی اصغر و همکاران/ عملیات بانکی داخلی - ۲ / مؤسسه عالی بانکداری ایران / ۱۳۷۸.

ج - به لحاظ نظری، ایفای نقش مؤثر بانک‌های اسلامی در عرصه فعالیت‌های اقتصادی در گرو حضور بازار گسترده دادوستد انواع اوراق بهادار است. برای توضیح بیشتر مراجعه فرمایید به: میرآخور، عباس / نظریه نظام مالی اسلامی / مقالاتی در اقتصاد اسلامی / ترجمه حسن گلریز / ۱۳۷۱ / صفحات ۱۷۵-۱۷۸.

تصویب قوانین، کنترل‌ها و نظارت بر اجرای قوانین دقیقتر صورت می‌گیرد. و از معایب آن این‌که: ۱- این ساختار متعلق به بازارها و نهادهای مالی تکامل یافته است که در تمام زمینه‌های مالی و بازارها فعالیت می‌کنند، ۲- احتمال بروز تناقض در فعالیت‌های نهادهای مالی در زمینه‌های مختلف بازار بسیار زیاد است.

ب - ساختار با کنترل غیرمتمرکز (The Decentralized Model): در این دیدگاه، ساختار فقط با هدف کنترل و نظارت بر محیط معاملات (بازارهای رسمی و غیررسمی) طراحی می‌شود. در این بینش، نهادهای مالی باید فعالیت خود را در یک قسمت متمرکز کرده، مثل خدمات اعتباری یا بانکی، بیمه و کارگزاری، و هر یک از این

○ یکی از پیامدهای حرکت به سمت اجرای درست و کامل نظام بانکداری غیربوی، همانا توجه به بحث تعیین مقام (های) تنظیمی و نظارتی است.

○ تضعیف تسهیل سنتی از بانکداری به عنوان واسطه‌گری مالی و شکسته شدن مرز بین حوزه فعالیت بانک‌های تجاری و تخصصی از جمله مشخصات بارز نظام بانکی کنونی می‌باشند.

فعالیت‌ها هم سازمان‌های نظارتی مخصوص به خود را دارا می‌باشند. این الگویی است که در اکثر کشورهای درحال توسعه و توسعه یافته، از جمله آمریکا مورد استفاده قرار گرفته است. مزایای این الگو در آن است که:

۱- کنترل دقیق‌تر نهادهای مالی در جهت شفافیت فعالیت آنها صورت می‌گیرد و ۲- نیاز به تکامل چندان بالای بازارها و نهادهای مالی ندارد. و معایب آن این‌که: ۱- کنترل و نظارت بر تمام ابعاد بازارهای مالی از قبیل نحوه معاملات و نهادهای آن امکان‌پذیر نبوده و ۲- به علت فقدان بینش مرکزی، هماهنگی کنترل‌ها و نظارت بر اجرای قوانین مشکل خواهد بود (برای توضیح بیشتر رجوع شود به: شایان ارانی، شاهین / ساختار بازار سرمایه ایران / اسفند ۱۳۷۶ / صفحات ۱۲-۱۴).

۵) در چارچوب ضوابط بانکداری اسلامی،

با الگوی نظام بانکی جامع مطابقت دارند، طراحی ساختار به گونه‌ای است که هدف کنترل و نظارت بر محیط معاملات و نهادهای فعال در بازارهای مالی را مشترکاً تأمین نماید. ظرفیت‌های گسترده بالقوه بانک‌ها در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا و مداخلات آشکار و پر حجم آنها طی دهه گذشته در بازار سرمایه، مقام تنظیمی و نظارتی را می‌طلبید که بر تمامی ابعاد بازار مالی کشور، از قبیل نحوه معاملات و نهادهای فعال در آن، کنترل و نظارت داشته باشد و به دلیل حاکمیت بینش مرکزی، هماهنگی در کنترل‌ها و نظارت بر اجرای قوانین به‌طور دقیق‌تر صورت گیرد. ■

نقل از مجله روند

زیر نویس‌ها

1) Bank - Based Financial System

۲) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / برنامه ساماندهی بازار مالی کشور: رهنمودهای اجرایی ساماندهی نظام بانکی / اداره بررسی‌های اقتصادی / اردیبهشت ۱۳۷۸.

3) Securities - Based Financial System

۴) شیوه بانکداری جامع (Universal Banking) در کشور آلمان از قدمت و گستردگی بیشتری در مقایسه با سایر کشورها برخوردار است. این شیوه بانکداری در بخش سوم مقاله به‌طور مختصر تشریح خواهد شد. ساختار بازارهای مالی را می‌توان از دو قطب مختلف، یعنی متمرکز و غیرمتمرکز طراحی کرد. این نظریه‌ای است که بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول از آن پیروی می‌کنند:

الف - ساختار با کنترل متمرکز (The Centralized Model): در این دیدگاه، ساختار با هدف کنترل و نظارت بر محیط معاملات (بازارهای رسمی و غیررسمی) و نهادهای فعال در بازارهای مالی، مشترکاً طراحی می‌شود. در این بینش، یک نهاد مالی می‌تواند هر نوع خدمات مالی را در هر بازاری ارائه نماید. این خدمات عبارتند از: خدمات اعتباری (سرویس بانکی)، خدمات بیمه و خدمات کارگزاری (بانک‌های سرمایه‌گذاری و غیره). این الگو با نظام بانکداری جامع حاکم در کشورهای آلمان، ژاپن، سنگاپور و سوئیس مطابقت دارد. مزایای این الگو در آن است که: ۱- کنترل و نظارت بر تمام ابعاد بازارهای مالی از قبیل نحوه معاملات و نهادهای فعال در آن و ۲- به علت وجود یک بینش مرکزی، هماهنگی در

منابع و مأخذ

۶) شایان ارانی، شاهین / نظارت بر بازار سرمایه ایران / شرکت بین‌المللی مدیریت هوش‌ور / اسفند ۱۳۷۶.

۷) میرآخور، عباس / نظریه نظام مالی اسلامی / مقالاتی در اقتصاد اسلامی / ترجمه حسن گلریز / مؤسسه عالی بانکداری ایران / ۱۳۷۱.

۸) هدایتی، سید علی اصغر و همکاران / عملیات بانکی داخلی - ۲ / مؤسسه عالی بانکداری ایران ۱۳۷۸.

منابع خارجی:

9) Dato, Ahmad Tajudin/ A Case Study of Bank Islam Malaysia Berhad/ Seminar on Islamic Banking in the Century/ Tehran/ Iran/ November 16-17/ 1999.

10) Edwards, J. and Fisher, K./ Banks, Finance and Investment in Germany/ Cambridge University Press/ 1994.

11) Saunders, A. and Walter, I/ Universal Banking in the United States: What Could We Gain? What Could We Lose?/ Oxford University Press/ 1994.

منابع داخلی:

۱) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / اداره بررسی‌های اقتصادی / برنامه ساماندهی بازار مالی کشور: رهنمودهای اجرایی ساماندهی نظام بانکی / منتشر نشده / شماره ۶ م ۷۸ / اردیبهشت ماه ۱۳۷۸.

۲) بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / گزارش اقتصادی و ترازنامه / سال‌های مختلف.

۳) بی‌نام / نهادهای مالی پایه - اوراق بهادار / گزارش یکم: مقدمات، شناسایی موقعیت کنونی و بررسی عملکرد نهادهای مالی موجود کشور / ناشر و تاریخ انتشار مشخص نیست / صفحات ۴۸-۵۰.

۴) پوریان، حیدر / بررسی بازار سرمایه در رابطه با توسعه صنعتی کشور: شناخت بازار سرمایه / مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه / زمستان ۱۳۷۵.

۵) شایان ارانی، شاهین / ساختار بازار سرمایه ایران / شرکت بین‌المللی مدیریت هوش‌ور / اسفند ۱۳۷۶.

تجربه بانکداری اسلامی در سایر کشورها نیز مزید این ویژگی بانکداری اسلامی است. برای نمونه مراجعه فرمایید به:

Dato Ahmad Tajudin/ A Case Study of Bank Islam Malaysia Berhad/ Seminar on Islamic Banking in The 21st Century/ Tehran/ Iran/November 16-17/ 1999.

۸) بی‌نام / نهادهای مالی پایه - اوراق بهادار / گزارش یکم: مقدمات، شناسایی موقعیت کنونی و بررسی عملکرد نهادهای مالی موجود کشور / نام ناشر و تاریخ انتشار مشخص نیست / صفحات ۴۸-۵۰.

۹) همان / صفحات ۴۸-۵۰.

10) Universal Banking

11) In bearer form

12) Edwards, J. and Fisher, K/ Banks, Finance and Investment in Germany/ Cambridge University Press/ 1994.

13) Sanders, A. Walther, I/ Universal Banking in the United States: What Could We Gain? What Could We Lose?/ Oxford University Press/ 1994.

14) Ibid.

دستفروشی

می‌کنند. آنها بیشتر «بلور» می‌فروشند: لیوان، استکان، نمکدان، پارچ آب و... که تماماً تولید کارخانه‌های بلورسازی داخلی است.

باز هم حتماً دیده‌اید که تجمع آنها بیشتر در «بازار تهران» و در «تیمچه بلور» و دالان‌های اطراف آن است. خیلی مرتب و منظم و باحوصله و برنامه‌ریزی صحیح در رفت و آمدند و متاع خویش را به آیندگان و روندگان عرضه می‌کنند. البته اینها فقط عاملان فروش هستند، سردستانان آنها، بزرگانشان می‌باشند که به نحوی توانسته‌اند کالا را از تولیدکننده، با شرایط سهل و مدت‌دار بخرند و نقد و فی‌المجلس بفروشند و شب با جیب پرپول راهی خانه شوند.

دستفروشی، سرقلی نمی‌خواهد، مالیات بر درآمد، مالیات مشاغل، عوارض کسبی، عوارض نوسازی، هزینه آب و برق و تلفن و هزینه‌های جنبی دیگری را که یک کاسب دکاندار متحمل می‌شود، ندارد. سود او، سود خالص است، ناخالصی ندارد...

یک توضیح و چند سؤال:

در چند سال اخیر، بلورهای تولید داخل از کیفیت خوبی برخوردار شده و چند کارخانه

دستفروشی، تنها مشکل مأموران رفع سد معبر شهرداری نیست. این فقط وجه ظاهری قضیه است. در یک بررسی ساده، مشکلی است اقتصادی و بیماری‌ای که به جان اقتصاد ما افتاده است. اگر کمی عمقی‌تر به مشاهدات خود در این زمینه بیندیشیم، طیف گسترده‌ای از علل را می‌یابیم که از نابسامانی‌های اجتماعی شروع و به آشفتگی‌های اقتصادی ختم می‌شود. این طیف، پدیده مهاجرت به شهرهای بزرگ، بیکاری، تورم، عدم ثبات اجتماعی و اقتصادی و هزاران معضل دیگر را در خود جای می‌دهد.

یک مشاهده، یک بررسی و نتیجه‌گیری:

حتماً دیده‌اید نوجوانان و جوانان افغانی‌ای را که بعضاً ظاهر آراسته و مرتبی هم دارند و در پیاده‌روها و محل‌های پررفت و آمد، دستفروشی

و حید تقفدی